

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/84014,Sniadecki-Jedrzej.html>
2022-09-30, 08:20

Śniadecki Jędrzej

ŚNIADECKI Jędrzej (30 XI 1768, Rydlewo k. Żnina – 11 V 1838, Wilno), chemik, biolog, filozof, lekarz. Syn Andrzeja, posiadacza ziemskiego, piwowara i burmistrza Żnina, i Franciszki z Giszczyńskich, brat Jana, ojciec Ludwiki, żony Sadyka Paszy (M. Czajkowskiego) i Zofii, żony historyka i publicyisty M. Balińskiego.

Ś. początkowo uczył się w szkole klasztornej w Trzemesznie, a po przejściu pod opiekę brata Jana, w 1781–87 uczęszczał w Krakowie do Kolegium Nowodworskiego. Ukończył je z wyróżnieniem, otrzymując z rąk króla Stanisława Augusta złoty medal z napisem *Diligentiae* ('za pilność'). Przepuszczalnie, będąc jeszcze uczniem tej szkoły, w roku akademickim 1786/1787 podjął studia w Szkole Głównej Koronnej. Początkowo uczęszczał na wykłady z matematyki i fizyki, później zainteresował się medycyną, którą ukończył 24 VI 1791. Studiował również chemię pod kierunkiem J. Jaśkiewicza i F. Scheidta.

Prawdopodobnie pod opieką Jaśkiewicza wykonał w 1789 *Plan błonia do Strzyżowic należącego, w którym węgiel podziemny znajduje się z oznaczeniem miejsc znaczniejszych jemu przyległych*, dokumentujący poszukiwawcze prace górnicze wykonane dla Komisji Skarbowej Koronnej.

Za namową brata, w celu uzupełnienia wiedzy lekarskiej i chemicznej, udał się w 1791 na studia do Pawii k. Mediolanu. Po przedłożeniu dyplomu doktora filozofii krakowskiego uniwersytetu i po prawdopodobnie dwóch latach studiów u A. Volty, L. Spallanzanigo i J.P. Franka, uzyskał 2 III 1793 doktorat z filozofii i medycyny. Następnie odbył kolejną podróż naukową. Początkowo zamierzał wyjechać do Paryża, ale ze względu na rewolucję francuską udał się do Szkocji przez Genuę, Bazyleę, Frankfurt, Moguncję, Brukselę i Londyn. Od jesieni 1793 do wiosny 1795 przebywał w

Edynburgu. Tam studiował medycynę, chemię i fizykę. Pracował również w laboratorium Josepha Blacka. Następnie przez prawie rok Ś. przebywał na wydziale lekarskim Uniw. Wiedeńskiego.

Prawdopodobnie miał objąć stanowisko nadwornego lekarza królewskiego, ale do tego nie doszło. Przyjechał do kraju dopiero w II 1796. Zatrzymał się w Krakowie, Żywcu i Lwowie, po czym na Wołyniu podjął pracę, jako lekarz domowy wiejskiej rodziny w Kustyniu.

Dzięki staraniom brata Ś. objął 8 IX 1797 stanowisko profesora chemii i farmacji na wydziale lekarskim w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie (przekształconej w 1803 w Uniw. Wileński). Wykładał też okresowo farmację. Zajmował się organizacją zakładu, napisał podręcznik chemii, założył aptekę akademicką i wzbogacił księgozbiór biblioteki.

Ś. jest autorem ponad 30 prac naukowych. Do jego fundamentalnych osiągnięć należy opracowanie zrębów polskiej terminologii chemicznej oraz napisanie pierwszego polskiego podręcznika chemii *Początki chemii stosownie do teraźniejszego tej umiejętności stanu dla pożytku uczniów i słuchaczy ułożone na wzór lekcji akademickich służyć mające* (1800, reedycje 1807 i 1816).

Terminologia chemiczna Ś. znacznie odbiegała od ogólnie przyjętej na świecie. Do dzisiaj jest obecna w nietypowych polskich nazwach pierwiastków (wodór, węgiel, krzem, siarka, tlen), które w innych językach pochodzą bezpośrednio od ich nazw łacińskich. W 1808 Ś. odkrył pierwiastek, nazwany przez niego westem, a opisany w pracy *Rozprawa o nowym metalu w surowej platynie odkrytym*. Odkrycie to nie zostało jednak oficjalnie potwierdzone przez innych uczonych. Do dziś trwa naukowa dyskusja czy był to ruten (odkryty ostatecznie w 1844), czy raczej chlorek irydu lub pallad (odkryty w 1803). W 1815–22 opublikował rozprawę *O żelazie meteorycznym rzeczywistym*, która była poświęcona analizie chemicznej meteorytu, jaki spadł w 1810. Najwybitniejszym dziełem Ś. jest monografia *Teoria jestestw organicznych* (t. 1 – 1804, t. 2 – 1811), w której na podstawie własnych badań

doświadczalnych i analizy literatury naukowej przedstawił konkluzje będące fundamentem biochemii oraz ekologii. Jako pierwszy wskazał na proces przemiany materii w organizmach żywych oraz jej wymianę między organizmem a środowiskiem przyrodniczym. Pokazał, na przykładzie wody, istnienie w przyrodzie obiegu substancji chemicznych, czyli tzw. cykli biologiczno-geologiczno-chemicznych. Dzieło to było drukowane wiele razy, przełożone na język niemiecki (1810, 1821) i francuski (1823).

Jako profesor Ś. zasłynął prowadzeniem wykładów w języku polskim, w sposób przystępny, prosty, dzięki czemu cieszyły się one niezmierną popularnością. Uczęszczali na nie również studenci innych kierunków, w tym m.in. A. Mickiewicz i T. Zan, ale także profesorowie uniwersytetu, farmaceuci, lekarze, a nawet zainteresowana publiczność spoza uczelni. Rocznie na kurs chemii uczęszczało ok. 220 studentów. Wykłady trwały przez dwa lata, ponadto studenci odbywali ćwiczenia laboratoryjne w pracowni wyposażonej w nowoczesny sprzęt. Ś. wykształcił wielu wybitnych specjalistów, m.in. M. Oczapowskiego, Józefa Mianowskiego, I. Domeykę.

Ś. zasłynął również jako świetny lekarz. Rozległa praktyka lekarska i związane z tym dochody pozwoliły mu na kupno posiadłości ziemskich: Bołtup, Równopol, Wielobutów. Okres wojen napoleońskich znacznie uszczuplił majątek Ś. z powodu przemarszu wojsk przez jego posiadłości, kontrybucję i szykany będące odwetem władz rosyjskich za rzekome sprzyjanie Francuzom.

W 1822 Ś. odszedł na emeryturę. Następcą na stanowisku kierownika Katedry Chemii został jego wychowanek I. Fonberg. Ś. nadal prowadził działalność lekarską, a w 1822 jako pierwszy opisał metodę leczenia krzywicy za pomocą zwiększonej ekspozycji na światło słoneczne, co było wówczas pionierskim osiągnięciem.

Powrócił jednak na uczelnię i w II 1827 objął stanowisko profesora i kierownika kliniki medycznej Uniw. Wileńskiego (od 1832 Akad. Medyko-Chirurgicznej), które piastował do końca życia. Jego wykłady medycyny cieszyły się także

zasłużoną sławą. Wyrazem szacunku i przywiązania była serdeczna owacja studentów, z wygłoszeniem wiersza specjalnie ułożonego na jego cześć, oraz ofiarowanie popiersia w dniu jego imienin. W 1837 został powołany przez Akad. Medyko-Chirurgiczną w Petersburgu na członka honorowego.

Ś. brał udział w założeniu wileńskiego Tow. Lekarskiego i był jego pierwszym przewodniczącym (1806). Był wybierany na tę funkcję osiem razy, ostatni raz w 1836. Współredagował (m.in. z S.B. Jundziłłem) miesięcznik naukowo-literacki „Dziennik Wileński” (1805–06 i 1815–39) powstały z inicjatywy Tadeusza Czackiego. Zajmował się popularyzacją nauki oraz przedstawiał artykuły na tematy lekarskie, np. nowatorskie opracowanie *O fizycznym wychowaniu dzieci* (1805), wydane jako samodzielna rozprawa dopiero w 1840. A w tygodniku „Wiadomości Brukowe” (1816–22), oddawał się publicystyce satyryczno-polemicznej. Od 1817 czasopismu patronowało Tow. Szubrawców, którego został aktywnym członkiem, a następnie przewodniczącym.

W pogrzebie Ś. wzięło udział ponad 20 tys. ludzi. Za miastem studenci usypali kopiec z krzyżem, zw. Jędrzejówką. Ś. został pochowany na cmentarzu we wsi Horodniki k. Bołtupia, obok zmarłej wcześniej żony.

Od 1965 Polskie Tow. Chemiczne przyznaje corocznie Medal im. Jędrzeja Śniadeckiego. Od 2010 działa w Poznaniu Stow. im. Jędrzeja Śniadeckiego, Karola Olszewskiego i Zygmunta Wróblewskiego, które także nadaje medal za wybitne osiągnięcia związane głównie z zastosowaniem tlenu i jego związków na polu nauki, medycyny, przemysłu i sportu.

SPPT (A.G. Szperl).

M. Baliński: *Życie Jędrzeja Śniadeckiego*, Leszno i Gniezno 1840; S. Brzozowski: *Jędrzej Śniadecki. Jego życie i dzieła*, Warszawa 1903; L. Chrząściewski: *Jędrzej Śniadecki: życie i dzieła*, Kraków 1978; B. Górnicki: *Jędrzej Śniadecki – żywot i dzieła*, Warszawa 1938; tegoż: *Jędrzej Śniadecki, jako pediatra*, Kraków 1950; J. Harabaszewski: *Jędrzej Śniadecki: nauczyciel chemii i pisarz rzeczy chemicznych*, Warszawa

1938; J. Jelinek: *Jędrzej Śniadecki 1768–1838*, Żnin 2008; G.B. Kauffman, J.L. Marshall, V.R. Marshall: *Karl Karlovich Klaus (1796-1864) and the Discovery of Ruthenium*, „The Chemical Educator” 2014 Vol. 19; R. Mierzecki: *West omyłką Jędrzeja Śniadeckiego*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2013, nr 1-2; *Rzecz o Jędrzeju Śniadeckim*, red. I. Stasiewiczowa, Warszawa 1970; R.E. Sioda: „*Odkrycie*” *vestium/rutenu*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2012, nr 1-2; H. Siwek: *Śniadecki Jędrzej*, [w:.] Chodera, F. Kiryk: *Słownik biograficzny historii Polski*, t. 1 A–K, Wrocław–Warszawa–Kraków 2005; B. Skarżyński: *O Jędrzeju Śniadeckim*, Warszawa 1955; L. Szyfman: *Jędrzej Śniadecki, przyrodnik-filozof*, Warszawa 1960; A. Wrzosek: *Jędrzej Śniadecki. Życiorys i rozbiór pism*, Kraków 1910; W. Zacharewicz: *Jędrzej Śniadecki: His Life and Scientific Work*, Warszawa 1975.

Andrzej J. Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)